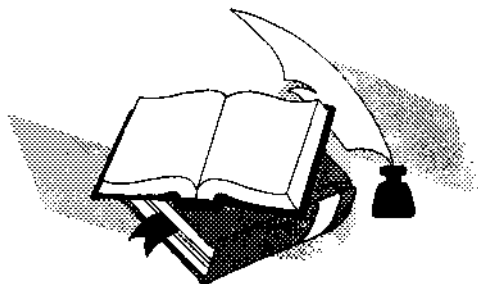

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАН ВА ТЕХНИКА ДАВЛАТ ҚЎМИТАСИ
МАХПИРАТ НОМИДАГИ ЎРТА ОСИЁ
ХАЛҚЛАРИ ТАРИХИ ИНСТИТУТИ
ХАЛҚАРО КУРАШ ИНСТИТУТИ

ПАҲЛАВОН МАҲМУД

(ҲАЗРАТИ ПАҲЛАВОН ОТА ҲИКОЯТЛАРИ)

Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси "Фан" нашриёти
2001

"Паҳлавон Маҳмуд" ("Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари") номли халқ романида буюк ватандошимиз, ажойиб рубойлар муаллифи, шоир ва паҳлавон, елкаси ер кўрмаган хоразмлик курашчи ўзбек халқининг фарзанди Паҳлавон Маҳмуд ҳақидаги ҳикоятлар ўрин олган. Номтаълум муаллиф Маҳмуд Паҳлавон ҳақидаги бу ҳикоятларни қадимги китоблардан ўқиган ва одамлар оғзидан эшитиб ёзиб олиб, Паҳлавоннинг мухлислари томонидан қилинган илтимосни амалга оширган.

Асар кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

Табдил қилиб, нашрга тайёрловчи,
луғат ва изоҳлар муаллифи
Маҳмуд ҲАСАНИЙ

Масъул муҳаррир Рустам ҚОСИМОВ

Илмий муҳаррир Ҳайдарбек БОБОБЕКОВ

Китоб "Матбуот тарқатувчи" акциядорлик компанияси ва Халқаро Кураш Институтининг буюртмаси ва молиявий иштирокида чоп этилмоқда.

П 4700000000—з—545 Рез.2001

М 355(04)—2001

ЎСБН 5—648—02778—8

(С) Ўзбекистон Республикаси
ФА "Фан" нашриёти,
Махпират номидаги Ўрта Осиё
Халқлари Тарихи Институтининг,
"Матбуот тарқатувчи" акция-
дорлик компанияси,
Маҳмуд Ҳасаний, 2001 йил.

СЎЗ БОШИ ЎРНИДА

Анвар ЮНУС

ПАҲЛАВОН МАҲМУДНИ ТАНИМАГАНЛАР

Даҳолар куёшдур, даҳолар чўғдур,
Ўзингга кечани, кундузни сиғдир,
Саволинг кўксимга қадалган тиғдур,
Темур қиличининг зангича йўқдур,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Жаҳон уммонидан дур излар башар,
Сенинг тупроғингга сочилган гавҳар,
Бойлигинг совурма, тўхта, исрофгар,
Имони суст бўлур, қулоқлари кар,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Сирли оят эрур Беруний, Сино,
Руҳинг кириб борар қаҳкашон аро,
Яссавий, Румийга саждалар раво,
Ажабдур, ўзбеклик қилсалар даъво,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Муқаннани билмас, Широқни билмас,
Жалолиддин кечган қирғоқни билмас,
Мўмин Мирзо солган фироқни билмас,
Мозий минг йил берган сабоқни билмас,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

Оҳ чекиб, тигратма юдузни,
Шоирим, шамолга совурма сўзни,
Буларинг танимас аждодни, ўзни,
Ё раб, ёндирдилар Анвар Юнусни,
Паҳлавон Маҳмудни танимаганлар.

ПУРЁЙВАЛИЙ АСРЛАР ҚАЪРИДАН ҚАРАЙДИ

Паҳлавон ота номи билан машхур бўлган Паҳлавон Маҳмуд Пурёйвалийни биламаган одам кам бўлса керак. Унинг форсий тилда ёзган рубойлари ўтмишда Хайём рубойлари каби оғиздан – оғизга ўтиб юрган. Паҳлавон Маҳмудга Ўзбекистонда иккинчи умр бағишлаган олимлардан бири Тўхтасин Жалолов эди. Т.Жалолов Паҳлавон Маҳмуд рубойларини излаб топиш, таржима ва нашр қилишда жонбозлик кўрсатди. 1979 йили Адабиёт ва Санъат нашриёти Т.Жалолов, М.Муинзода, А.Боқир, И.Улфат ва Васфий томонидан таржима қилинган рубойларнинг учинчи нашрини форсий матн билан бирга чоп этди. Китобга Т. Жалолов сўзбоши ёзди.

Афсуски, ўша давр тақозоси билан Паҳлавон Маҳмуд дунёқараши бузиб кўрсатилди. Тасаввуф адабиётининг буюк намояндаси бўлган шоир “Хайём каби даҳрий” деб таърифланди. Унинг авлиё бўлмаганини кўрсатиш учун саҳифаларни бўйш, қоралашга тўғри келди. Шундай бўлса – да, Т.Жалоловнинг бу меҳнати самарасиз қолмади.

Кўпчилик олимларнинг кўрсатиб ўтишларича, Паҳлавон Маҳмуд ҳаёти ҳақида маълумотлар кам сақланган. Т.Жалолов унинг таваллудини 645/1247 йил деб кўрсатади. Вафотини эса 726/1326 йил деб ёзади. ЎЗР ФА Шарқшунослик институти томонидан чиқарилган каталоғда (СВР, 7–жилд, 405–бет) 732/ 1331 – 1332 деб кўрсатилган. Бироқ Шарқшунослик институтининг қўлёзмалар хазинасида бир асар сақланмоқдаки, у шоирнинг таржимаи ҳолига оид айрим маълумотларни бериши мумкин. Афсуски, бу асар ҳанузгача ўрганилган ва нашр қилинган эмас.

"Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари" деб номланган, аслида "Маноқиб" бўлган бу асар ҳақида Т.Жалолов биринчи бўлиб ёзма маълумот берган. Т.Жалолов Паҳлавон Маҳмуд рубойларини қидириб юриб, Шарқшунослик институтига келади. Бу ерда Паҳлавон Маҳмуд рубойларини ўз ичига олган иккита китоб борлигини аниқлайди. Ҳозирги кунда эса, бундай китобларнинг сони саккизтага етган. Улар қуйидаги инвентар рақамларига эга: 1098, 9578/1, 2069/VIII, 8478/IV, 12752/1, 7470, 1140.

Т.Жалоловнинг ёзишича, у Шарқшунослик институтига келганда, бир аёл сотиш учун бир муқовага жойлаштирилган уч мустақил асарни олиб келади. Улардан учинчиси Паҳлавон Маҳмуднинг таржимаи ҳолига оид "Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари" эди. Т.Жалолов бу китобни "Маноқиб" деб атаб, бошқа ерда давом этади: "Хоразмда ёзилган бир қўлёзма "Маноқиб" да Маҳмуд Пурёйвалийнинг ҳаёт йўли ҳақида диний ранг бериб ёзилган, лекин аслида шоир Маҳмуднинг порлоқ образини ифодаладиган маълумотлар келтирилган".

Ҳақиқатан ҳам, "Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари"нинг 1348/1929 – 1930 йилда мулла Бекниёз ибн Ҳусайн Девон томонидан кўчирилган нусхаси институт фондида сақланмоқда. Бундан бошқа яна унинг иккита нусхаси ҳам мавжуд. Асар 1296/1879 – 1880 йилда ёзилган бўлиб, муаллифнинг исми маълум эмас. Хотимада айтилишича, бу қиссани ёзиш учун унга Паҳлавон ота мухлисларидан илтимос бўлган ва уни ёзишга киришилган. Қиссада баён қилинишича, Паҳлавон Маҳмуд ҳинд шоҳи Жунани ўлимдан қутқазиб қолади, хизмати эвазига Ҳиндистонга олиб кетилган хоразмликларни ўз ватанларига қайтаради. Бундан бошқа қизиқарли воқеаларни ҳам ундан ўқиб, билиш мумкин.

Қисса Хоразм шеvasида кўшгина форсча ва арабча сўзлар аралаштириб ёзилгани учун тушуниш қийин эди. Биз уни қисман ҳозирги ўзбек тилига айлантириб бердик.

Қисса катта таассурот қолдириши билан бирга, Паҳлавон Маҳмуднинг таржимаи ҳолини ёритишда ҳам муҳим қимматга эга бўлиши мумкин.

Маҳмуд ҲАСАНИЙ.

ПАҲЛАВОН МАҲМУД ҲАЗРАТИ НАВОИЙ ТАЛҚИНИДА

Алишер Навоий "Насойим ул-муҳаббат" тазкирасида ҳазрати Паҳлавон Маҳмуд тўғрисида ёзади: "Паҳлавон Маҳмуд Паккаёр қуддиси сирруҳу Хевақдиндур ва лақаби машҳур Пурёргадур, баъзи Паккаёр дебдурлар, аммо хевақлиқ кишидин таҳқиқ ва тасҳиҳ қилди, Паккаёрға қарор топди, яъни барчага Паккаёр қассобнинг ўғлидур. Курашчиликда саромад бўлуб, азим шуҳрат тутубтур. Яшурун сулук ва риёзати ҳам бор эрмиш, андоқки, файз оламидин кўнглига чошни етган эрмиш. Таъби ҳам хўб эрмиш ва назм айтур эрмиш".

Бу мўътабар манба буюк авлиёнинг туғилган жойи, отасининг қассоблик касби ва ўзи тўғрисида қисқа, бироқ пурмаъно маълумот беради. Ундан биз Паҳлавон Маҳмуднинг курашда елкаси ерга тегмаган, доимо ғолиб курашчи эканини билиб оламиз. "Ёшурун сулук ва риёзати ҳам бор эрмиш" ибораси эса унинг тасаввуфда етук инсон бўлганини очиқ беради. Навоий тили билан айтганда, Аллоҳ унга ўзининг марҳамати билан инъом ва эҳсонини дариг тутмаган. Паҳлавоннинг шеър ёзишини Навоий алоҳида таъкидлайди.

Алишер Навоий Паҳлавон Маҳмудни ҳинд подшоси курашга таклиф этганини, бироқ Паҳлавоннинг боргиси келмаганини, ғойибдан нидо келгач, боришга мажбур бўлганини ёзади. Паҳлавон Ҳиндистонга боргач, кураш олдидан ўша ердаги мўътабар мазорни тавоф қилади ва у ерда бир кампирнинг нола қилиб: "Худоё, бу келган паҳлавон курашчи маъракасининг менинг ўғлимни шарманда чиқармағайсен", — деган овозини эшитади. Паҳлавон курашда бу кампирнинг ўғлига йиқилиб беришга қарор қилади. Бу билан Паҳлавон Маҳмуд ҳинд

подшоши томонидан бериладиган катта бойликдан ўз нафсини тийган эди. Эртасига курашга тушади. Бу ҳақда Навоий ёзади: “Подшоҳ улуғ маърака ясаб, Паҳлавонки тилаб, ул курашчи била курашга солғонда Паҳлавон ўзи била муқаррар қилғондек, бир-икки ҳамла талашқондин сўнгра ҳариф илгида йиқулур. Мундоқ манқулдурки, учаси (елкаси) ерга тегиб, кўзи кўкка тушгач, ҳижоблар муртафиъ бўлуб (пардалар кўтарилиб), малакут олами кўзига жилвагар бўлуб, ул подшоҳ ҳам муроду мақсадиға етар”¹.

Демак, ўз нафсини тийган, мол-мулкдан ва бойликдан воз кечган, ўзини Аллоҳга таваккал қилиб топширган буюк авлиёга Аллоҳ ҳам ўз марҳамати ва иноятини марҳамат қилганини кўрамиз.

Эртаси куни подшоҳ Паҳлавоннинг ҳурмати учун ов ташкил қилади. Қиялик ердаги тошдан подшоҳнинг оти тойилиб кетиб, Паҳлавон Маҳмуд унинг отини ушлаб, подшоҳ билан бирга кўтариб, текис ерга олиб қўяди. Ҳайратда қолган подшоҳ: “Шунча катта куч билан нега ул курашчидан йиқилдингў” деб сўрайди. Шунда Паҳлавон бир рубой билан жавоб беради. Унинг маъмуни шундайки, инсон ўз нафсига ҳукм қила олади, яъни нафсини тия олгани унинг мардлигини билдиради. Агар дўст йиқилса, уни кўтариб олган ана шу марднинг ўзидир. Паҳлавон Маҳмуд подшоҳни ўлимдан қутқариб қолгач, у яна ўз тахтида ҳукмдорликни давом эттиради. Шунинг учун ҳам Навоий: “Ул подшоҳ ҳам муроду мақсадиға етар” деб бежиз ёзмаган эди. Навоий ёзган “Насойим ул-муҳаббат” асари биз учун тарихий мерос ва тўғри маълумотлар берувчи ҳужжатдир.

---

¹. Алишер Навоий. Мукаммал асарлар тўплами, “Фан” нашриёти, 2001, 17-том, 300-бет.

"Ҳазрати Паҳлавон ота ҳикоятлари" биринчи марта эълон қилинмоқда. Ундаги ҳикоятларнинг баъзи тафсилотлари бир-биридан фарқ қилади. Бироқ бугун диққатингизга ҳавола этилаётган асардаги кўпгина маълумотлар Паҳлавон Маҳмуднинг ҳали тўлиқ ўрганилмаган ҳаёти ва ижодий фаолиятини ўрганишда қўл келади, деган умиддамиз.

Ҳамидхон Исломиёв, Имом
Бухорий мукофоти совриндори.

- Lituz.com

Elektron kitoblar

**To'liq qismini Shu tugmani
bosish orqali sotib oling!**